

Kõrgem Kunstikool Pallas
Meediadisaini osakond

Eesti Mootorrattaspordi Föderatsiooni fondi loomine
Lõputöö

Priit Rand
Juhendaja Mart Anderson

Tartu 2019

SISUKORD

EESSÕNA	3
SISSEJUHATUS	4
Mõisted	6
I KIRJAPILTIDE JA ARHETÜÜPIDE SÜSTEEM	7
1. Klassikalised trükikirjad	10
1.1. Humanistlik grupp ja Mõttetark	10
1.2. Garaldid või Aldine-grupp	11
1.3. Ülemineku- või realistide grupp ja Valitseja	11
2. Modernsed trükikirjad	13
2.1. Didoned või modernsed ja Armastaja	13
2.2. Mehaanilised kirjapildid ja Lindprii	14
2.3. Lineaalsed kirjapildid	15
2.3.1. Groteskid ja Hoolitseja	15
2.3.2. Neo-groteskid ja Naabripoiss/Naabritüdruk	16
2.3.3. Geomeetrilised kirjapildid ja Süütu	17
2.3.4. Lineaalsed humanistlikud kirjapildid	18
3. Kalligraafilised kirjapildid	19
3.1. Glüüfilised või sisselõike kirjapildid, Avastaja ja Kangelane	19
3.2. Käekirjalised või kalligraafilised kirjapildid ja Naljhammas	21
3.3. Graafilised kirjapildid	21
3.4. Gooti kiri ja Looja	22
3.5. Keldi kirjapilt ja Maag	23
Arhetüüpide ja klassifikatsioonide tabel	25
II PEATÜKK – TEISED KLASSIFIKATSIOONIVÕIMALUSED	26
1. Ivar Sakki klassifikatsioon ja tabel	26
2. Spooni ajatelg	28
3. Efekt	28
III PEATÜKK – EESTI MOOTORRATTASPORDI FÖDERATSIOONI	
KIRJAPILT	29
KOKKUVÕTE	33
SUMMARY	34
Kasutatud kirjandus	35
Lisad	36

EESSÕNA

Valisin oma lõputöö teemaks tüpograafia ja fondi loomise, kuna see on minu jaoks paeluv valdkond ning ühtlasi üks graafilise disaini alustalasid. Alates ajast, mil õppisin kirjutama, olen pööranud palju tähelepanu tähtede kujule ja vormile, mida kirjutatakse ning joonistatakse. Algklassides tegi minu käsi kõverikke joonelisse, abijoontega vihikusse, keskkoolis konstrueerisin tähevorme ruudulisele paberile. Katsetatud sai erinevaid kirjastiile ning mõjutusi tuli nii MTV kanalilt, kui ka suurlinnade seintelt graffiti näol. Suureks mõjutajaks oli kindlasti melioroloogist vanaema ning insenerist vanaisa, kelle käekiri oli laitmatu ning kelle põnevates riiulites leidis igasugu huvitavaid kirjutus- ning joonestuskomplekte. Teine väga suur mõjutaja oli minu isa – ka temal on väga ilus käekiri ning kui ta kuhugi midagi kirjutab, tegi ta seda alati hoolega ning võttis selleks aega. Tema märkmikud telefoninumbrite ja nime-dega olid väga korrapäraseks. Ta on öelnud, et selline harjumus tuli talle ülikoolis tehnilist joonestamist õppides. Mina seda teinud ei ole, küll aga saime joonestamistunnis kalligraafiat õppida ning see oli minu meelistegevus, milles sain ka kõrgeimad hinded. Tartu Ülikoolis kunstiajalugu ja klassikalist filoloogiat õppides puutusin aga kokku iidsete kirja-piltidega ning erinevate põnevate tähestikega. Selline tähtede ja sõnade joonestamine sai uueks suureks hobiks, sest koolitundides ja loengutes juhtus üsna tihti, et uue teema pealkirja kirjutamine võttis aega poole tunni ajast. Kuna olen Kõrgemas Kunstikoolis Pallas õpitud aja jooksul oma põhitähelepanu ja energia just tüpograafiale, kalligraafiale ning tähtede joonestamisele suunanud, otsisin oma lõputööks taolist väljundit. Olles Mart Andersoni juures praktiliselt käinud, läksin tema jutule sooviga luua lõputööna üks font ning antud ülesanne saigi ette võetud.

SISSEJUHATUS

Eesti mootorrattaspordi föderatsiooni (EMF) visuaalne imago on hetkel segane ja laiali-valguv, kuna seda on kujundatud põhiliselt oma jõududega, pikema perioodi vältel, tajumata ühtset tervikut. Imago üks põhielemente on paratamatult tüpograafia, kuna logod ja sloganid tuleb mingi kirjaga vormistada. Oma kirja pilt on lihtne viis olla originaalne, see annab ühtse näo nii alaliitudele, sõnumitele, tekitab ühtsustunde ja annab võimaluse jutustada oma lugu. EMF oli sellise mõttekäiguga nõus. Kirja pilti saab kindlasti kujundada puhtalt emotsioonist lähtuvalt, ent siinses lõputöös olen püüdnud läheneda probleemile süsteemselt ja teaduslikult, lahterdades kirja pilte ühelt poolt Voxi klassifikatsiooni järgi, teisalt leides nendele sisulisi vasteid Carl Jungi arhetüüpide hulgast, mille tulemusena tekib eeskätt sisuline kirjeldus millistele omadustele peaks kujundatav kirjatüüp vastama. Kirjeldatavate visuaalsete kategooriate näol tekivad ka stiilinäidised loodava kirja pildi vormistamiseks. Analüüsides maailmas antud valdkonnas kasutatavaid kirja pilte, üritan leida seda kasutamata nippi, mis teeks lahenduse omanäoliseks. Teisest küljest analüüsides olemasolevaid EMFi lahendusi, proovin mõista, mida oleks sellest võimalik järjepidevuse huvides säilitada.

Teema on väga aktuaalne, kuna üha enam teadvustatakse ettevõtete ja brändide juhtimises, et personaalsus ja isiklik käekiri on olulised märksõnad. Päris enda font selle juures on aga lausa luksus. Kuna Eesti mootorrattaspordi föderatsiooni näol on tegemist MTÜ-ga, kel piiratud eelarve ja minu näol kooli lõpetajaga, kellel väga hea meel reaalse kliendiga fondi loomise praktiseerimise üle, siis sobime me selle koostöö jaoks väga hästi. Antud lõputöö eesmärk on luua Eesti mootorrattaspordi föderatsioonile sobiv kirja pilt, mida nad saaksid kasutada kõikides oma alaliidu logodes ning mis sobiks hästi ka näiteks alaliitude võistlussärkidele ning mis kaunistaks fänne, kui nad võõrsil oma lemmiksportlastele kaasa elavad. Hetkel on nii võistlejate, kui ka fännide rõivastel ning kõikjal, kus logosid kasutatakse, kujunduslik kaos, mis vajab korda seadmist. Uus korrektne kirja pilt saab olema selle värskel välimuse tugisammas. Lõputöös teen ülevaate klassikalisest kirja piltide klassifikatsioonist, katsun nende olemust siduda Jungi arhetüüpidega, et saada aru milline peaks olema EMFi kirja pildi olemus ja millistele märksõnadele ta peaks vastama. Ühtlasi tutvustan mõningaid tüpograafia mõisteid.

EMFi font on taaskord hea näide sellest, kuidas personaalne kirja pilt juhib sportlastele ning spordi alaliidule lisatähelepanu, olles ühtlasi visiitkaardiks kogu riigile. See näitab, et föderatsioonis hoolitakse sportlastest ning pööratakse kõigele tähelepanu – ka oma fondile. Eesti mootorrattaspordi föderatsioon saab endale oma personaalse fondi, mida mujal kasutama ei hakata. See on nende isiklik käekiri. Vaadates ringi Euroopa Mootorrattaspordi Liidu (FIM) lehel ja külastades erinevate riikide mootorrattaspordi liitude internetilehekülgi, võib märgata, et väga palju tüpograafilisi erilahendusi selles valdkonnas ette ei tule.

On küll põnevat graafikat ja piltidele paigutatud tekste, aga põnevaid fonte pigem vähe (vt. lisa 1.1.). On ka lehti, kus pole väga suurt tähelepanu kujundusele üldse pööratud (vt. lisa 1.2.) ning seega eristuks Eesti Mootorrattaspordi Föderatsioon teistest FIMi liigetest oma enda kirja pildiga veelgi enam.

Kirja pildi loomise ja uurimustöö koostamise juures on juhendajaks Kõrgema Kunstikooli Pallas pikaajaline õppejõud ja Eesti fondimaailma raudvara Mart Anderson, kes aitab valida kirjandust, võrdluseks olevaid kirja pilte ning suunab õigetele radadele uue šrifti loomise protsessis.

MÕISTED

Arhetüüp – kollektiivse iseloomuga vorm või kujund, mis esineb peaaegu kogu maailmas müütide osana ning samal ajal alateadvuse individuaalsete sünnitistena.

Font – digitaalne kirjapilt (ingl k *fount* valu, valatud; ameerika *font*).

Kiri – märkide süsteem keelelise väljenduse kinnitamiseks ning ruumis ja ajas edastamiseks.

Kirjapilt – (ka *šrift*, *kiri*,) kirja välimus, tema nähtav kuju, väline vorm.

Tüpograafia – (kr *typos* – ‘jälgend’ + *grapho* – ‘kirjutan’) trükikunst, mis tegeleb eelkõige tähtede, sõnade ja tekstimassiivi korrastamisega, et anda selle mõtet edasi võimalikult selgelt ja meeldejäädvalt.

Kalligraafia – kujutava kunsti liik, milles antakse kirjamärkidele väljendusrikas ja harmooniline kuju. Kalligraafia leiab kasutust kõikjal, kus kirjutatakse käsitsi.

I KIRJAPILTIDE JA ARHETÜÜPIDE SÜSTEEM

Käesoleva uurimise eesmärk on luua Eesti Mootorrattaspordi föderatsioonile oma font. Selleks uurin tüpograafia maailma ja vaatlen kirjapiltide ajaloolisi klassifikatsioone ning kõrvutan neid analüütilise psühholoogia rajaja Carl Gustav Jungi loodud arhetüüpidega ning proovin jõuda usaldusväärse lähtekohani. Neid töövahendeid ei ole sellisena teadaolevalt kombineeritud, küll aga kasutab majasisese töövahendina arhetüüpe kirjapildi loojate ettevõtte Dalton Maag.

C. G. Jungi arhetüüpidele rajanev süsteem on turunduses kasutatav tööriist, mida on kirjeldatud põhjalikult raamatus „Kangelane ja Lindprii. Kuidas luua arhetüüpidele tuginevaid väljapaistvaid brände”, autorid Margaret Mark ja Carol S. Pearson, mis nende endi sõnul on kirjutatud selleks, et „*selgitada maailma kõige esimest tähenduse juhtimise süsteemi*” (Mark, Pearson 2002: 9). Jungi järgi on arhetüübid „*kollektiivse iseloomuga vormid või kujundid, mis esinevad peaaegu kogu maailmas müütide osana ning samal ajal alateadvuse individuaalsete sünnitistena*” (Mark, Pearson 2002: 4) ja Joseph Campbell on neid lahti seletades sõnanud: „*Jung laenas arhetüübi kontseptsiooni klassikalistest allikatest, muuhulgas sellistelt meestelt nagu Cicero, Plinius ja Augustinus. Adolf Bastian nimetas neid „elementaarseteks mõteteks”. Sanskriti keeles tunti neid „subjektiivselt tuntud vormidena”; ning Austraalias nimetati neid „Unede Igavesed keegi’d*”. (Samas)

12 arhetüüpi:

Süütu

Avastaja

Mõttetark

Kangelane

Lindprii

Maag

Naabripoiss/Naabritüdruk (Söber)

Armastaja

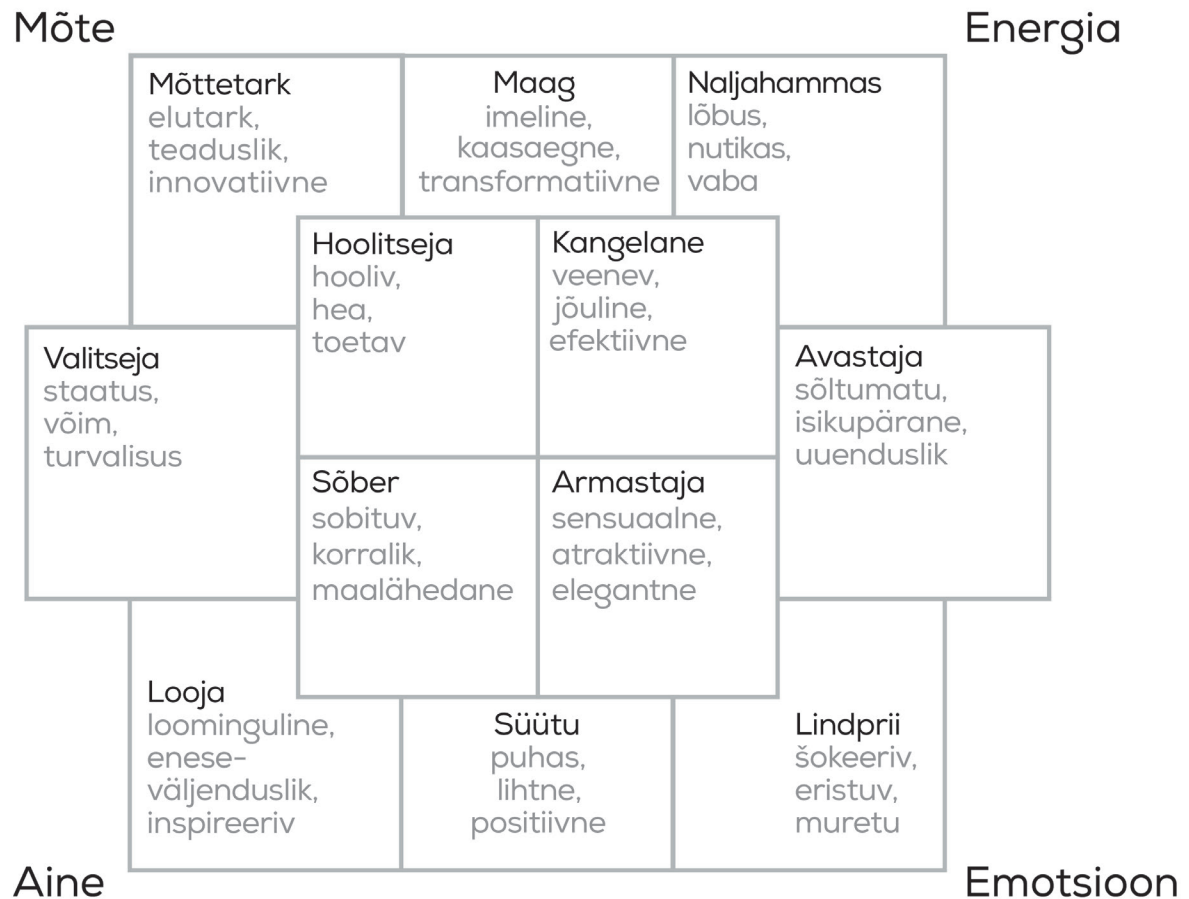
Naljhammas

Hoolitseja

Looja

Valitseja

Igal arhetüübil on oma põhiomadused, lubadused ja liikumapanev jõud. Näiteks Süütu liikumapanev jõud on soov kogeda paradiisi, Kangelane aga tahab tõestada oma väärtust vaprate ja pingutust nõudvate tegudega. Hoolitseja on hooliv, hea ja toetav ning Naljahamaas lõbus, nutikas ja vaba. Arhetüüpide paiknemist ja nende põhiomadusi näeb tabelil nr. 1.

Tabel 1 – Arhetüüpide põhiomadused ja paiknemine

Järgnevalt vaatleme kirjapilte ja Jungi arhetüüpe paralleelselt. Kirjapiltide olemust kirjeldades on võimalik siduda neid konkreetsete arhetüüpidega. Samal ajal hoiame silma peal ka mootorrattaspordil ja kuvanditel, mis selle maailmaga seostuvad. Olgu veel öeldud, et nii nagu igas inimeses, leidub ka ettevõtete imagotes erinevaid arhetüüpe, mis moodustavad uusi kombinatsioone.

Rahvusvaheline Tüpograafia Assotsiatsioon kasutab Maximilien Voxi poolt 1954. aastal koostatud Vox-ATypI klassifikatsioonisüsteemi, mis jaotab kirjapildid oma peamiste tunnuste, pärimissajandi või formaalsete kriteeriumite, nagu näiteks seriifide kuju, sule kaldenurga, väiketähe kõrguse ja muu järgi 14 klassi.

Kirjapiltide 14 klassi:

Humanistlikud kirjapildid
Garaalid või Aldine kirjapildid
Ülemineku- või realistide kirjapildid
Didoned või modernsed kirjapildid
Mehaanilised kirjapildid
Groteskid
Neo-groteskid
Geomeetrilised kirjapildid
Lineaalsed humanistlikud kirjapildid
Glüüfilised või sisselõike kirjapildid
Käekirjalised või kalligraafilised kirjapildid
Graafilised kirjapildid
Gooti kirjad
Keldi kirjapildid

(Wikipedia: VoxATypI)

Lisaks tähevormide jms järgi aretatud klassikalistele jaotustele vaatleme ka teisi kategoriseeringuid, mis tuginevad näiteks kirjapildi loomise otstarbele, efekte, mis on tähtedele lisatud. Lisadest leiab ka mõningaid kirjapilte, mis ühtegi kategooriasse ei tundu sobivat ning tänapäeval kasutatakse nende jaoks terminit “ hübriid”.

Kuna sellise ühendüsteemi loomine rajaneb paljuski tunnetusel ning ka analüüsija taustsüsteemil, on see kindlasti subjektiivne.

1. Klassikalised trükikirjad võib jaotada Humanistlike- (renessansi- Sakk 2011: 434), Garaldide- ja üleminekukategooriatesse ja neid iseloomustavad kolmnurksed ülaseriifid vertikaalse aluspostiga püstkirja väiketähtedel, kaldus telgjooned ja vähesed joonte kontrastid. Teistes klassifikatsioonides kutsutakse seda tihti oldstyle-grupiks. (Wikipedia: Vox-ATypI).

1.1. Humanistlik grupp (Humanist, humanistic, humanes) („renessanss-kirjatüüp” Sakk 2011: 434) hõlmab endas esimesi romaani stiili kirjavilte, mis loodi 15. sajandi Veneetsia trükikalite poolt, nagu näiteks Nicolas Jenson (teine nimi sellele grupile ongi Veneetsia kirjavilid, ingl. k. Venetian). Need üritasid jäljendada selle aja humanistlike käsikirjade käekirju. Neid pigem ümara vormiga šrifte iseloomustavad lühikesed ja paksud ümara üleminekuga seriifid, viltune rõhtjoon väikesel „e” tähel, ülapikendi viltused seriifid ja täheposti ning rõhtjoone väikene kontrast. Need kirjavilid on inspireeritud Karolingide minusklitest. Näidisfondid on Centaur ja Cloister. (Wikipedia: Vox-ATypI).

Centauri fondi lõi 1915. aastal Bruce Rogers ning see põhineb Nicolas Jensoni 1470. aasta kirjavilil. Jensonil oli väga hea käsitööoskus ja tal oli silma harmooniliste tähevormide loomiseks ning seetõttu sai ta kuulsaks, kui eriti loetava kirja autor. Tema hästijooksvat kirjavilti loetakse kaasaegsetest parimaks. Bruce Rogersi kujult laisulekirja sarnases šriftis on suletõmbe joont tunda kõikjal. (Sakk 2011: 85).

Siinses uurimises tuleb lisaks konkreetsele arhetüübile silmas pidada ka tema paiknemist tabelis – kas ta asub mõtte, energia, aine või emotsiooni piirkonnas. Selle kirjelduse ja fondi järgi võiks Centauri kirjavildi paigutada Arhetüüpide ja Kirjaviltide Tabeli (vt tabel 2 lk 25) Mõtte piirkonda, kus on mõttetarga, maagi ning ka valitseja arhetüübid. Need seostuvad näiteks antiigi ja Rooma linna hiilgusega, kiilkirja ning arhitektuuriga. Kangastuvad Sokrates ja teised filosoofid, kes õpetusi jagades jalutasid hoonete vahel, millele olid raiutud justkui Centauri fondi suurtähed. Üks nimetusi sellele grupile on ka renessanss-kirjatüübid ning renessanss oligi antiigi taassünd, mis järgnes pimedale keskajale. Mõtte nurka koonduvad teisedki kirjavilid, millel on klassikalised seriifid, mis on püstised ja oma muljelt ranged, isegi staatilised.

AaGg
Centaur

Mõttetarga arhetüübi esindajad usuvad inimkonna võimesse õppida ja kasvada nii, et see teeb maailmast parema paiga. Nad tahavad selle käigus ise mõelda ja oma arvamusi kujundada. Neid innustab tõe avastamine ning nende anded on tarkus ja intelligentsus. Pariimad näited on teadlane, uurimistööga tegeleja ning õpetaja või ükskõik milline spetsialist, kes teadmisi jagab. Klassikalised mõttetarkade näited on veel Einstein, Sherlock Holmes, aga ka näiteks TED konverentsidel kõnelejad. Brändid, mis seostuvad selle arhetüübiga on näiteks informatsiooni andvad The New York Times ja CNN, isikuliselt aga Oprah Winfrey. (Mark, Pearson 2002: 77-79)

Märksõnad on veel tarkus, saatus ja oskused. Mõttetarga arhetüüp ja mootorrattaspordi olemus üldjoontes väga suurt ühist osa ei oma, seega süsteemi selguse huvides ei hakka siin ka paralleele tõmbama. Mootorrattaspordilase ja -spordist on pikemalt juttu peatükis III.

1.2. Garaldid või Aldine-grupp (Garalde, Aldine) on nimetatud Claude Garamondi ja Aldus Manutiuse auks. Üldjoontes on neil peenemad proportsioonid, kui humanistlikel kirjadel ja tugevam kontrast horisontaal- ja vertikaaljoonte vahel. Garaldide raskus on jaotatud kaldtelje järgi. Kui prantsuse kuninga Francis I ajal kinnitati ametlikult prantsuse keele grammatika ja ortograafia, kasutati selleks just garalde. Näidisfondid on Bembo ja Garamond (Wikipedia: ATypI).

AaGg
Bembo

Ka see kirja piltide grupp võiks paigutuda arhetüüpide tabelis (tabel 2) mõttetarga juurde. Seos mootorrattaspordiga tagasihoidlik (vt. ptk. III).

1.3. Ülemineku- või realistide kirjagruppi („barokkantiikva” Sakk 2011: 434) (transitional, realist, réales) kuuluvad tüüpilised traditsioonilise perioodi kirja pildid, kehas tades Valgustusajastu ratsionaalset vaimu. Põhijoonte ja ühendusjoonte kontrasti on näha veel tugevamalt, kui eelnevas kahes grupis, raskus on jaotatud ebavertikaalsele teljele. Realistid on sündinud Louis XIV soovist luua uusi tüpograafilisi vorme ühelt poolt selleks, et leida järeltulijat Garamondile ja teiselt poolt selleks, et võistelda erinevate Euroopa trükikalitega kirja piltide kvaliteedis. Termin „realist” ei ole seotud kunstivooluga realism, vaid tuleneb hispaaniakeelsest vastest sõnale kuninglik (hisp. k. 'real'), sest Christophe Plantin

lõi kunagi šrifti Hispaania kuningas Philip II-le. Fondinäited on Baskerville, Times Roman ja teised uuenduskuuri saanud traditsioonilised kirja­pildid (Wikipedia: ATypI).

Siin läheb klassifitseerimine juba pisut keerukaks fondiperekonna erinäolisuse tõttu. Näiteks saab Baskerville'i ja teiste barokkantiikvate kursiivversioonid paigutada suhteliselt ideaalselt armastaja arhetüübi juurde ja Baskerville'i paks versioon sobiks oma jõulisuse ja efektiivsuse tõttu ka kangelase arhetüübi juurde, ent võtame praegu vaatlusele kirja­pildi Baskerville Regular.

Valitseja. Kuna kirjeldusest käis läbi prantsuse kuninga Louis XIV nimi, uurime, kas näiteks Baskerville võiks sobida valitseja arhetüübiga, kelle jaoks on võim kõige tähtsam, kelle kirk on kontroll ja eesmärgiks luua edukas, õitsev ühiskond, firma või perekond. Valitseja hirm on, et tuleb keegi, kes ta kukutab. Ta on ka kuninganna, president, suurfirma juht, liider, aristokraat, lapsevanem, mä­nedžer ja ka administraator.

Valitseja arhetüüp aitab inimestel rikastuda, võimu haarata ning tuntuks saada. Valitseja on kindlasti ka rahu tagaja, isegi kui selle saavutamiseks on vaja sõda. Valitsejale loovad võimu juurde suursugusus ja uhkus, seepärast on nende hooned ja interjöörid kõrged ning võimsad, tihti sammastega ja avarad. (Mark, Pearson 2002: 210-211). Valitseja puhul on tähtsad märksõnad veel autoriteet, traditsioonid, kord ja jätkuvus. (Y&Rchetypes)

Kui vaadelda Baskerville'i tähti ja nende uhket, võrdlemisi stabiilset vormi, mille tingivad võimsad seriifid, eriti just paksus kirjas, võime julgelt väita, et ühe võimsa valitseja muljet need ei rikuks ja sobivad hästi selle arhetüübiga. Tabelis (tabel 2) paikneb see šrift Mõtte ja Aine vahelises piirkonnas. Brändid, kes siia gruppi kuuluda võiks, on näiteks IBM, Microsoft, Cadillac ja kõik vanad pangad, aga ka valitsused. (Mark, Pearson 2002: 210)

AaGg
Baskerville

2. Modernsed trükikirjad võib jagada järgnevalt: Didone-, mehaaniline- ja lineaalne kategooria. Neid iseloomustatakse lihtsa, funktsionaalse muljega, grupp sai alguse 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse tööstusperioodist.

2.1. Didoned või modernsed (Didones/ modern typefaces) („klassitsistlik antiikva” Sakk 2011: 434) kirjapildid said oma nime fondiloojate Didot ja Bodoni järgi. Need kirjapildid pärinevad 18. sajandi lõpust/ 19. sajandi algusest ja nende posti ja rõhtjoonte (sealjuures on ühendusjooned ülimalt peenikesed), raadiuseta seriifide ja tähtede vertikaalsuse vahelised kontrastid on väga suured. Just Didone kirjapildid võimaldasid prantsuse esimesel keisririigil kasutada kirja, mis erines tugevalt vana valitsuskorra omadest. Näidisfondid on Bodoni ja Walbaum (Wiki: Vox AtypI; Sakk 2011: 75, 104).

Bodoni font mõjub graatsiliselt ja elegantselt, temas on õhku ja dünaamilisust, klassikalist ilu. Seetõttu sobib ta kindlasti armastaja arhetüübiga, mis asub tabeli (tabel 2) emotsiooni piirkonnas. Et efekti veelgi lisada, võiks näitena kasutada kursiiv-versiooni, aga kuna allpool nimetatud brändid kasutavad just kirjagrupi püstiseid versioone, jääme regulari juurde.

Armastaja valitseb igasuguse inimliku armastuse üle, alustades vanemlikust armastusest, lõpetades sõpruse ja vaimuliku armastusega, kuid kõige olulisem on ikka romantiline armastus. Tema soov on leida lähedust ja kogeda sensuaalseid naudinguid, eesmärk olla suhtes nii inimeste, töö, kogemuste ja ümbrusega, mida armastatakse. Armastaja suurimaid hirme on olla keegi, keda ei armastata, ega taheta. (Mark, Pearson 2002: 153-154).

Armastaja on kirglik, glamurne, sensuaalne ja võluv. Ta on päästja, unistaja ja romantik (Y&Rchetypes). Armastaja arhetüübi brändid on näiteks Chanel ja Dior, ka Playboy ja Vogue. Need mõtted ja kirjeldused viitavad hästi Bodoni fondi rafineeritusele, eneseteadlikkusele ning ülevusele.

Fondi autor Giambattista Bodoni lõi selle klassitsistliku antiikva umbes aastal 1790 ning selle joonte kontrastidele viitab asjaolu, et väiketähtedel kipuvad seriifid isegi kaduma minema. Peened juusjooned olid kavandatud pehmet kvaliteetset paberit arvestades ja trükikides jätsid metalltähed sellesse reljeefsed jäljed nii, et lõpptulemusena tekkis peaaegu ruumiline, valguse ja varjuga mänglev trükijalg (Sakk 2011: 104).

AaGg
Bodoni

Armastaja roll on motosportis laiemalt võetuna tegelikult olemas, kuna sportlasele on raja äärde kaasa elama tulnud tema toetaja – armastaja ning pikka aega on mootorrataste kõrval pildis olnud ka rajatüdrukud, kes kehastavad armastaja arhetüübi lummapärgi, võluja poolt. Aga sportlases endas see pigem välja ei paista, seega liigume edasi.

2.2. Mehaaniliste kirjapiltide (mechanical, slab serif, mécanes) („egiptienn” ja „klarendon” Sakk 2011: 434) seriifid on peaaegu sama jämedad, kui tähepost ja mõjuvad kandiliste blokkidena. Üleminek tähepostilt seriifile võib olla ka ümardatud, tähtedes on vähe kontrasti. Neid kutsutakse ka Egyptian ehk egiptuse stiil – eesti keeles egiptienn. Oletatakse, et see nimi tekkis üldise Idamaade-vaimustuse taustal, kuna Vana-Egiptuse raidkirjadel on hieroglüüfide joonejämedus ühtlane. Mehaaniline nimetus aga viitab nende kirjapiltide mehaanilistele aspektidele ja 19. sajandi alguse tööstusrevolutsioonile. Näidisfondid on Clarendon, Egyptienne ja Rockwell, hea näide on ka Playbill (Wiki: Vox AtypI; Sakk 2011: 111).

Kui vaadata kauboi- või western filme, siis on neis tihti kasutatud Playbilli ja Egyptienne'i või nende laadseid fonte – sealt on nad saanud nime *wild west type* ehk metsiku lääne kirjad. (Sakk 2011: 296). Neis filmides on peaaegu alati ka lindpriid, (legendaarsetes rollides Clint Eastwood, John Wayne, Gary Cooper) ning ajastu, milles nad tegutsevad oli kahtlemata ohtlik.

Lindprii oma kõige positiivsemas kehastuses on näiteks Robin Hood või Zorro. Need lindpriid on truud oma üldtunnustatutest sügavamatele ja tõelisematele väärtushinnangutele. Nad on romantilised tegelased, kes on valmis sekkuma ühiskonnas, kus valitseb türannia, ahistamine, konformism või küünilisus. Lindprii liikumapanev jõud on kättemaks või revolutsioon, tema eesmärgiks hävitada kõik, mis ei funktsioneer (lindprii enda või ühiskonna jaoks). Võimuta, lihtsustatud või kindlusetu olek teeb talle hirmu ning tema strateegia on hävitada või šokeerida. Annet on tal skandaalide tekitamises ja radikaalse vabaduse loomises. Lindpriid võidakse tunda ka kui mässajat, revolutsionääri, lurjust, metsikut meest või naist, ühiskonna heidikut, vaenlast või pühaduseteotajat (Mark, Pearson 2002: 107-108).

Arhetüüpide tabelis (tabel 2) paikneb ta emotisooni piirkonnas, kuna temas möllavad ohtlikud ihad ja teda tõmbavad vastupandamatud ahvatlused (Y&Rchetypes).

Brändid, mis seostuvad lindpree arhetüübiga on Captain Morgani rumm ja Harley Davidson. Viimane näide sobib siin ideaalseks kõrvalepõikeks mootorrataste maailma – see on Ameerika ikoon. Harley mootorrattad olid mõne aja eest suures hädas, kuna Jaapani konkurendid müüsid paremat toodet odavamalt hinnaga, aga firma taastas oma positsiooni turul sellega, et asus müüma tähendust. Brändi olemust promodes hakati müüma ka riideid ja aksessuaare ja mitte funktsiooni, vaid just arhetüübi abil. USAs oli väidetavalt hiljuti kõige levinum ja populaarsem tätoveering just Harley Davidsoni sümbol. Harleyd ei ole vaid mootorrattad, neid peetakse pigem suhtumiseks, elustiili ja vabaduse sümboliteks, vabanemiseks tavakonventsioonidest ja väärtustest. Harley kogunemistel on lindpree kampade kogunemiste iseloom (Mark, Pearson 2002: 116 –117).

2.3. Lineaalseteks kirjaipiltideks (Lineals/ linéales) kutsutakse kõiki seriifideta kirjaipilte (nimetatakse ka sans serif, grotesk ja gooti kiri). Briti standard 1967 jagas grupi neljaks: grotesk, neo-grotesk, geomeetriline ja humanistlik kategooria (Wiki: VoxATypI).

2.3.1. Groteskid (Grotesque) on seriifideta kirjaipildid, mis pärinevad 19. sajandist. Paksude ja peenikeste joonte vahel on märgata kontrasti. Kaarte kõrvad on tavaliselt horisontaalsed ja kirjaipildi tähel „G” on tihti põhijoonest välja ulatuv „lõug” ning tähel „R” kaarjas jalg. Näidisfondid on Headline, Monotype 215 ja Monotype Grotesque (Wiki: VoxATypI).

Kuna Monotype Grotesque fondi näol on tegemist küllaltki „turvalise” fondiga, mil väga suurt äärmuslikku iseloomu ei ole – ta on sujuv ja rahulike joontega, mõnes tähes on ka vigurit sees, mis lisab talle omanäolisust, ent võrdlemisi rahuliku kulgemisega tähestik – siis tundub, nagu sobiks talle Hoolitseja arhetüüp, sest sarnased iseloomujooned võib leida ka sellelt arhetüübilt, mis paikneb tabeli (tabel 2) mõtte ala keskmes.

AaGg
Grotesque

Hoolitseja on kaastundlik, lahke ja tahab teisi aidata. Ta on hea ja toetav. Need on kõik hoolitsust jagavad emad ja isad, suured aitajad läbi ajaloo, kelle elule annab tähenduse teiste aitamine. Ema Teresa ja printsess Diana on head näited. Selle arhetüübi anded on kaastunne ja lahkus (Mark, Pearson 2002: 181-182).

Põhiomadused on distsipliin, kaitse ja kontroll (Y&Rchetypes). Ometi võib selle arhetüübiga vaistu ja tunde järgi seostada päris mitmeid erinevaid kirjapilte ja -laade. Oma headus ja kaitse, kontroll on päris mitmel erineval šriftil, teistest ühistest omadustest rääkimata. Nii paiknebki hoolitseja arhetüüpide tabelis (tabel 2) päris kesksel kohal, kus ta kattub paljude kirjeldustega. Mootorrattaspordiga sellel arhetüübil ilmseid ja tugevaid seoseid ei näi olevat.

2.3.2. Neo-groteskid (Neo-grotesque) on tuletatud varasematest groteski kirjapiltidest, aga neil on üldiselt vähem joonte kontrasti ja tavapärasem disain. Erinevalt groteski šriftidest ei ole neil G tähe „lõuga” ja kaarte kõrvad on tavaliselt nurga all. Paljudel neo-groteski kirjapiltidel on ohtralt nüansse ja raskuste ning laiuste variatsioone kohandumaks nende erinevate tootmisvajadustega. „Realistlik sans-serif” on neo-groteski sünonüüm. Näidisfontid on Helvetica ja Univers (Wiki: Vox AtypI).

Kuna Helvetica on nii levinud ja armastatud ning geniaalne font, võib öelda, et ta on ka turvaline selles mõttes, et kui ei tea, millist šrifti valida, vali Helvetica – töötab alati, sobib igale poole ja mõjub väga hästi. Tema tähed on suurepäraselt ehitatud, ent võrdlemisi isetud, nad ei ole nõudlikud. Helveticaga saab kõik öeldud – see toimib ideaalselt logodel, suurte pindadel majaseintel – kus iganes. Teda vaadates silm puhkab, sest temas on harmoonia.

AaGg
Helvetica

On ju naabripoisi või naabritüdrukü iseloomus ka midagi sarnast – keegi, kellele võib loota, kes tuleb appi ja on sõbralik. Ta on truu, isetu ja toetav, ta julgustab ja pakub emotsionaalset tuge (Y&Rchetypes). Arhetüüpide tabelis (tabel 2) paikneb ta aine piirkonnas, kus tal on ühisosa ka süütu ja loojaga, seega võib grotesk-kirjapilte ka nendesse kategooriatesse paigutada.

Naabripoisi/Naabritüdruku (Sõber) arhetüüp näitab, kui hea on olla tavaline inimene. Kui inimeses on dominantne just see arhetüüp, siis riietub ta tõenäoliselt tavalistesse või töölistele omastesse riietesse, räägib väga kõnekeelselt ja ei salli elitaarsust. Kõike määrab põhimõte, et inimene peab olema tema ise. Tema kreedo on, et kõigil on õigus headele asjadele siin elus. Tema liikumapanev jõud on teistega kontaktis olemine, eesmärgiks kuhugi kuuluda, sobida ja hirmudeks esile tikkumine, upsaklik näimine. Strateegia on arendada tavalisi kandvaid väärtusi, leida ühiseid kokkupuutepunkte ja ühte sulada. Naabripoissi/naabritüdrikut tuntakse ka hea semu, naabri-Mari, igamehe, tavalise inimese, realisti, töörabaja, korraliku kodaniku, hea naabrina. Naabripoiss/naabritüdruk tahab olla hõimu liige. Olulised märksõnad on veel sobituv, korralik ja maalähedane (Mark, Pearson 2002: 142-145).

Naabripoisi/naabritüdruku arhetüüp on heaks identiteediks neile brändidele, mille kasutamine aitab inimestel kuhugi kuuluda või tunda, et nad kuhugi kuuluvad. See sobib brändidele, mille funktsioon on midagi üldist ja igapäevaselt kasutatavat. (samas: 152). Seega sobivad siia arhetüübi juurde ka klubid ja alaliidud ning leiame ühiseid jooni ka mootorrattaspordiga. Vt. ptk. III.

2.3.3. Geomeetrilised kirjapildid (Geometric typefaces) on ilma seriifideta šrifid, mis on kokku pandud lihtsatest geomeetrilistest kujunditest, ringidest või ristkülikutest. Samu kaari ja jooni läbi tähestiku korrates on tulemuseks tähtede minimaalne erinevus. Geomeetrilised lineaalsed fondid on näiteks Eurostile ja Futura. (Wiki: Vox AtypI)

Kui vaadelda siinpuhul fondi saamist erinevatest geomeetrilistest ja lihtsatest kujunditest, võime tõmmata paralleeli Süütu arhetüübiga, keda saab iseloomustada sõnadega puhas, lihtne, positiivne.

Süütu igatseb elada sellisel maal, kus igaüks võib olla tema ise. Tema soov on kogeda paradiisi ja elu eesmärk olla õnnelik. Ta kardab teha midagi valesti ning tema andeks on usk ja optimism. Ta ütleb, et elu ei pea olema keeruline. Süütud näiteljad on näiteks Meg Ryan ja Tom Hanks, brändidest Coca-Cola (Mark, Pearson 2002: 46).

Selle arhetüüpiga seostuvad märksõnad nagu puhtus, lihtsus, sõltuvus, naiivsus, sinisilm-

sus, kuulekus, idüllilisus, seosed mootorrattaspordiga minimaalsed.

Veelkord Futura fondi juurde tagasi tulles märkame, et tõepoolest on siin lähenetud perfektsusele ja vormilt tundub ta täiesti geomeetriline, ent lähemal vaatlusel ta seda ei ole – kaarte joonte paksus ja raadius muutuvad sageli, et jätta voolavamalt muljet.

Osa tähevorme on ta looja Paul Renner lihtsustanud aga viimase piirini: näiteks j koosneb vaid sirgest kriipsust ja täpist. Tegemist on ühe 20. sajandi iseloomulikuma fondiga, mis loodud juba aastal 1927 ning see oli mõeldud nii tänase, kui ka homse päeva jaoks. Autori kirjakoda on rahvusvahelises bukletis tutvustatud seda fonti, kui „konstruktiiv, klar, elegant, neutral”. (Sakk 2011: 135)

Futura paikneb arhetüüpide tabeli (tabel 2) aine telje tipus (Y&Rchetypes).

Mootorrattaspordi logodes võib mõnel pool näha samale loogikale tuginevaid geomeetrilisi tähti (vt. lisadest), mis ilmnevad ka Futura fondis, ent looja arhetüüp pigem siinsete otsingute tulemustele tuginedes loodava kirjapildiga ei sobitu.

2.3.4. Lineaalsed humanistlikud kirjapildid (Humanist typefaces) ei tulene 19. sajandi groteskidest, vaid hoopiski varasematest klassikalistest käsitsi kirjutatud Rooma suurtähtedest ja väiketähtedest, mis sarnanevad Karolingide kirjapildile. Terminit “humanistlik” on siin kasutatud koos sõnaga lineaalne, et luua alamkategooria ja need šriftid meenutavad ainult õrnalt seriifidega-humanistliku kategooria kirjapilte. Näidisfondid on Gill Sans ja Optima (Wiki: Vox AtypI).

AaGg
Optima

Optima fondi looja Hermann Zapf sai inspiratsiooni Itaaliast, kui joonistas maha raidkirju Constantinuse võidukaarelt Roomas ning Santa Croce kiriku põrandalt Firenze. Oma balanseerimisega klassikalisisuse ja mässumeelsuse vahel on see kiri alati olnud heaks lahenduseks pankade ja investeerimisfirmade fassaadidel, väljendamaks samaaegselt nende konservatiivsust ja mässumeelsust (Sakk 2011: 167).

Pangad ja suured investeerimisfirmad tähendavad võimu, suursugusust, võimalusi ja jõukust. Seda kõike esindab valitseja arhetüüp, millest oli juba varasemalt juttu seoses Baskerville fondi ning ülemineku- või realistide kirjagrupiga peatükis 1.3.

3. Kalligraafilised kirjad võib jaotada järgnevasse kategooriasse: glüüfilised, käekirjalised („kalligraafilised” Sakk 2011: 75), graafilised, gooti kiri ja Keldi kategooria (glyphic, script, graphic, blackletter, Gaelic). Neid iseloomustab mulje, nagu nad oleks käsitsi tehtud (Wiki: Vox AtypI).

3.1. Glüüfilised või sisselõike kirjad (glyphic, incised) meenutavad graveeritud või peitliga kivisse või metalli raiutud tähti, vastandudes kalligraafiliselt kirjutatud šriftidele. Neil on väiksed kolmnurksed seriifid või allapoole kitsenevad tähepostid. Enamasti pööratakse nendes kirjapiltides tähelepanu suurtähtedele ning mitmel juhul väiketähed puuduvad. Näidisfondid on Albertus, Copperplate Gothic ja Trajan. (Wiki: Vox AtypI)

Antud näidised tunduvad kõik paigutuvat erinevate arhetüüpide alla. Albertus sobiks kõige paremini valitseja juurde, mida on kirjeldatud peatükis 1.3.

Copperplate Gothic aga võiks kuuluda nii valitseja, avastaja, kui ka kangelase arhetüübi juurde, kui tegemist oleks mõnest muinasloost pärit mõõka kandva kuningaga, kes teeb avastusretkedel kangelastegusid. Copperplate Gothicu minimalistlikud seriifid oleks justkui keskaegse mõõga käepideme otsast võetud. Tähtedes on jõudu ja konkreetsust, isikupära.

AAGG
COPPERPLATE

Avastaja on see, kes erinevalt paradiisi ihkavast süütust asub ise paremat maailma otsima. Tema otsingud on nii sisemised, kui välised. Tema elu eesmärk ongi kogeda paremat, tõsemat ja suuremat eneseteostust võimaldavat elu. Tema suurimad hirmud on olla tavaline, sattuda lõksu ning sisemine tühjus. Tema anded on autonoomia ja ambitsioonikus. Avastajat iseloomustab soov olla teel ja vabas looduses, suurtes looduslikes avarustes. Avastajale meeldib sageli ka sport, kuid mitte alati just võistlemise pärast – sellele arhetüübile sobib pigem individuaalne või üksildane tegevus (Mark, Pearson 2002: 63-64).

Head näited avastajatest on Tom Sawyer, Indiana Jones ja Lara Croft. Et avastaja saaks kiiremini ja tõhusamalt avastada, on tal tarvis liikumisvahendit ning selleks sobib ideaalselt mootorratas, kuna sellega pääseb paljudesse kohtadesse, kuhu auto või suuremad masinad ei mahu.

Mootorratturis ja mootorrattaspordis on suur kogus avastamist – on ju võistlusedki eri paigus, kas kodu- või välismaal. Avastamist on ka sportlases eneses – oma võimete proovile panek ja testimine, areng võimsamate masinate ja keerukamate trikkide poole, pidev uue

poole edasi liikumine. Avastaja põhiomadused on veel otsimine, väljakutsed ja enese avastamine (Y&Rchetypes). See arhetüüp paikneb energia ja emotsiooni telje keskel, naljahamba ja lindpüü vahel. Märksõnad on veel sõltumatus ja isikupära. (vt. Tabel 2 lk.....)

Ei saa mööda minna ka Trajani kirja pildist. Selles peegelduvad mitmed varem kirjeldatud arhetüübid. Siin on tunda valitsejat, mõttetarka, avastajat ja kangelast. Proovime ta siduda viimasega, tulgu siis silme ette näiteks Trooja filmi kangelane Achilleus keda kehastas Brad Pitt või gladiaator/kindrali Maximus Decimus Meridiuse rollis hiilgava töö teinud Russell Crowe. Brändidest esindavad seda arhetüüpi kindlasti Nike ja Marlboro.

AAGG

TRAJAN

Kangelane on see isik, kes ilmub siis, kui kõik lootus on kadunud ja lahendab kõik probleemid. Kangelane võib olla sõdalane, päästja, superkangelane, sõdur, võitja sportlane, draakonitapja. Tema liikumapanev jõud on tõestada oma väärtust vaprate ja pingutusi nõudvate tegudega, eesmärgk olla nii osav, et see parandaks maailma. Tema hirmud on nõrkus, haavatavus ja teovõimetus ning strateegia on saada nii tugevaks, kompetentseks ja võimsaks, kui võimalik. Tema lõksuks on aga ülbus ning ta arendab endale vajaduse alalise vaenlase järele. Anded on kompetentsus ja vaprus. See arhetüüp aitab meil arendada energiat, distsipliini, eesmärkidele keskendumist ja sihikindlust, ta on veenev, jõuline ja efektiivne (Mark, Pearson 2002: 94).

Tema põhiomadused on tegutsemine, võim ja võit (Y&Rchetypes). Kahtlemata on ka mootorrattasportlases väga palju kangelast. Kangelaseks teevad ta tema fännid ja kaasaelajad, tähelepanu. Kui pikal krossirajal kaob järsku üks osaleja rajalt ära ja pealtvaatajad on ärevuses, on ju väga võimas tunne, kui ta mootori suitsedes taas nurga tagant suurel kiirusel välja kihutab ja kas esimesena või kasvõi viimasena üle finišijoone lendab.

3.2. Käekirjalised või kalligraafilised kirja­pildid (scripts, scriptes) meenutavad ametlikke, kalligraafiameistrite poolt kursiivkirjas kirjutatud kirju. Need näivad olevat sulega kirjutatud ja neil on suur kaldenurk, tähed on tihti üksteisega ühendatud. Kirja­pildid, mis jäljendavad vasegravüürkirja (copperplate script) kuuluvad ka siia klassi. Käekirjalised šriftid ja kaldkiri/kursiiv on erinevad asjad. Näidisfondid on Shelley ja Mistral. (Wiki: Vox AtypI)

Käekirjaliste fontide alt leiaks paljudele arhetüüpidele vastavusi, näiteks sobiks Shelley font väga hästi armastaja juurde. Mistral sobiks kirjeldamaks naljahamba olemust.

Naljahammas on kloun, trikimeister/trikster ja see, kellele meeldib lollitada, teisi „trollida”. Need võivad olla filmikoomikud nagu näiteks Charlie Chaplin ja Jim Carrey kehastatud Mask, aga ka näitlejad nagu Will Ferrell ja Sacha Baron Cohen oma lugematute humoorikate karakteritega. Kodumaistest nimedest kindlasti Mart Juur. Naljahammas elab hetkes ja naudib kõike, tema eesmärk on lõbusalt aega veeta ja maailm naeratama panna. Tema suurim hirm on igavus ja ise igav olla ja tema suurim anne on elurõõm. (Mark, Pearson 2002: 169)

Märksõnad on veel looming, mäss, uus algus ja rõõm (Y&Rchetypes). Ta on lõbus, nutikas ja vaba. Seoseid mootorrattaspordiga justkui oleks: trikitamine, mässumeelsus, lõbustus, meele lahutamine – neid leiab näiteks pealtvaataja mõne kogenud sportlase etteastest, kel aega pikal õhulennul nalja teha, aga enamasti jäävad need siiski show-maailma ning Eesti Mootorrattaspordi Föderatsioon seda ala ei hõlma.

3.3. Graafilised kirja­pildid (graphic, manual, manua­ires) põhinevad käsitsi joonis­tatud originaaltähtedel, mida kirjutatakse aeglaselt kas pintsli, pliiatsi, pastapliiatsi või mõne muu kirjutusvahendiga. Need kirja­pildid üldiselt ei jäta muljet käsitsi kirjutatud tekstist ja need ei ole mõeldud ka sisuteksti jaoks, vaid pigem on need loodud pealkirjade jaoks. Vox paigutas algselt siia kategooriasse nii *blackletter*- kui ka untsiaalkirja­pildid. Näidisfondid on Banco ja Klang. (Wiki: Vox AtypI)

Banco font sobiks ka hästi naljahamba arhetüübiga, mille kirjeldus on eelnevas peatükis, aga siia gruppi saaks paigutada veel päris palju arhetüüpe, kui kirjaipilti luues tema sihtots- tarbele mõelda, olgu selleks lasteaia logo, kontserdi poster või mahlapaki kujundus.

Algupärase Voxi klassifikatsioonis oli ülalpool toodud 9 gruppi. ATypI lisas veel kaks – blackletter ehk gooti kiri ja mitte-ladina kirjaipildid (Non-Latins).

3.4. Gooti kirja (blackletter) iseloomustavad teravad, nurkadega tähevormid, mis on ehitatud hiliskeskajastele laia sulega kirjutatud tähtedele. Näidisfont on Fette Fraktur. (Wiki: Vox ATypI)

See on baroki mõjul lopsakamaks muutunud gooti kiri, mille pool tähte on murtud, pool ümmargune. Tema aluseks on fraktuur, mis loodi 1850ndatel ja mis kujunes Saksamaa rahvuskirjaks. Selle välimusega harjuti ja tema lugemise oskust anti edasi põlvest põlve. Erinevate kirjakodade fraktuure kasutati saksakeelsetes maades raamatu- ja ajalehekirjana veel 20. sajandi esimesel poolel. (Sakk 2011: 84)

Oma jõulise ja lookleva, kurjana mõjuva joone tõttu võiks ta paigutada ka maagi arhetüübi juurde, sel juhul oleks muidugi tegemist kurja nõiaga, ent pigem on sellel kirjaipildil rohkem seoseid Looja arhetüübiga, sest on ka tema loominguline ja eneseväljenduslik, ka inspireeriv, kuna peidab endas väga palju erinevaid vorme, mis hilisematele kirjaloojatele aluseks olnud. Fraktur võiks aga paikneda ka mitme teise arhetüübi juures – seda võiks kasutada ka mõni mõttetark, valitseja, avastaja, kangelane ja teised, olenevalt ajaperioodist, mil neid kirjeldatakse.

Looja on peidus näiteks kunstnikus, kirjanikus, leiutajas ja ettevõtjas. Kunstnik paneb iseend oma kunsti sisse. Ettevõtja rajab oma äri enda stiilis ning leiutaja kasutab ära oma ainulaadset teisiti mõtlemise oskust, et luua midagi uut. Kunstnikest kindlasti Picasso ja kunstnik-leiutaja Leonardo Da Vinci; ettevõtjatest näiteks vennad Sõnajalad või Warren Buffett. Oma loomingulisust armastavad nad näidata ka end ümbritseva ning oma riietusega. Nende soov on luua midagi, millel on kestev väärtus, aga nende hirm on, et selle teostus on keskpärane. Nad on väga suure kujutlusvõimega ning loomingulised, ent nende lõks on perfektsionism ja seeläbi ebaõnnestumine. (Mark, Pearson 2002: 196-197).

Looja arhetüüpi mootorrattasporadis pigem ei kohta, ent gooti kirja näeme mootorrattajõukude nimedes ja logodes üsna sageli.

3.5. Keldi kirja (Gaelic type) lisati siia klassifikatsioonide nimekirja ATypI Dublini kohtumisel Dublinis 12. septembril 2010 (Wikipedia: ATypI).

Et mõista keldi kirja, peame esmalt vaatama untsiaale. Keldi kirja põhineb 2. sajandil Rooma arhitektuuri jõudnud idamaiste kuplite ja kaarte mõjutustel. Seal sai ka tähevormide ümardamine uueks trendiks. Suundumust toetas ka sulega kirjutamine ning tähe kõrguseks sai 1 unts, millest tuli omakorda kirja pildi nimi untsiaal. Vanema untsiaali rõhtjoontel ei ole sulekirja eripära tõttu eriti mingit osa: kogu töö teevad ära kaared, diagonaalid ja vertikaalid. See valitses 4.–6. sajandini ning seda iseloomustab 45 kraadi all hoitud sulg ja seriifide puudumine. Selle kirja mitmed tähed näivad moodustavat üla- ja alapikendeid. Noorema untsiaali (6.–8. saj) sulehoiak on horisontaalne, mistõttu tõmmatakse ka seriife ja kogu tähekujundus on aeglasem ja laiem. Paunadega E ja A viitavad väiketähe arengule ja tihti on seal ka kursiivi elemente. Untsiaalis kasutatakse juba ka sõnavahet, mis võib olla märgitud punkti, kooloni või nelja punktiga, aga juba kasutatakse ka tühikut.

Pooluntsiaal sündis kiiresti kirjutamise ja lugemise hõlbustamiseks, mõnedele tähtedele tõmmati juba üla- mõnedele alapikendeid ning mitmed tähevormid on juba väga lähedal meile tuntud tähevormidele või lausa samad. (Sakk 2011: 256)

Usukuulutajatest mungad olid oma käsikirjadega sageli rändamas ja viisid nii oma tähed ka Iirimale, kus kujunes välja iiri-anglosaksi kiri, mis ühendas omal moel suuri ja väiketähti harmooniliseks tervikuks, oli hästi loetav ja kergesti kirjutatav. (samas: 257)

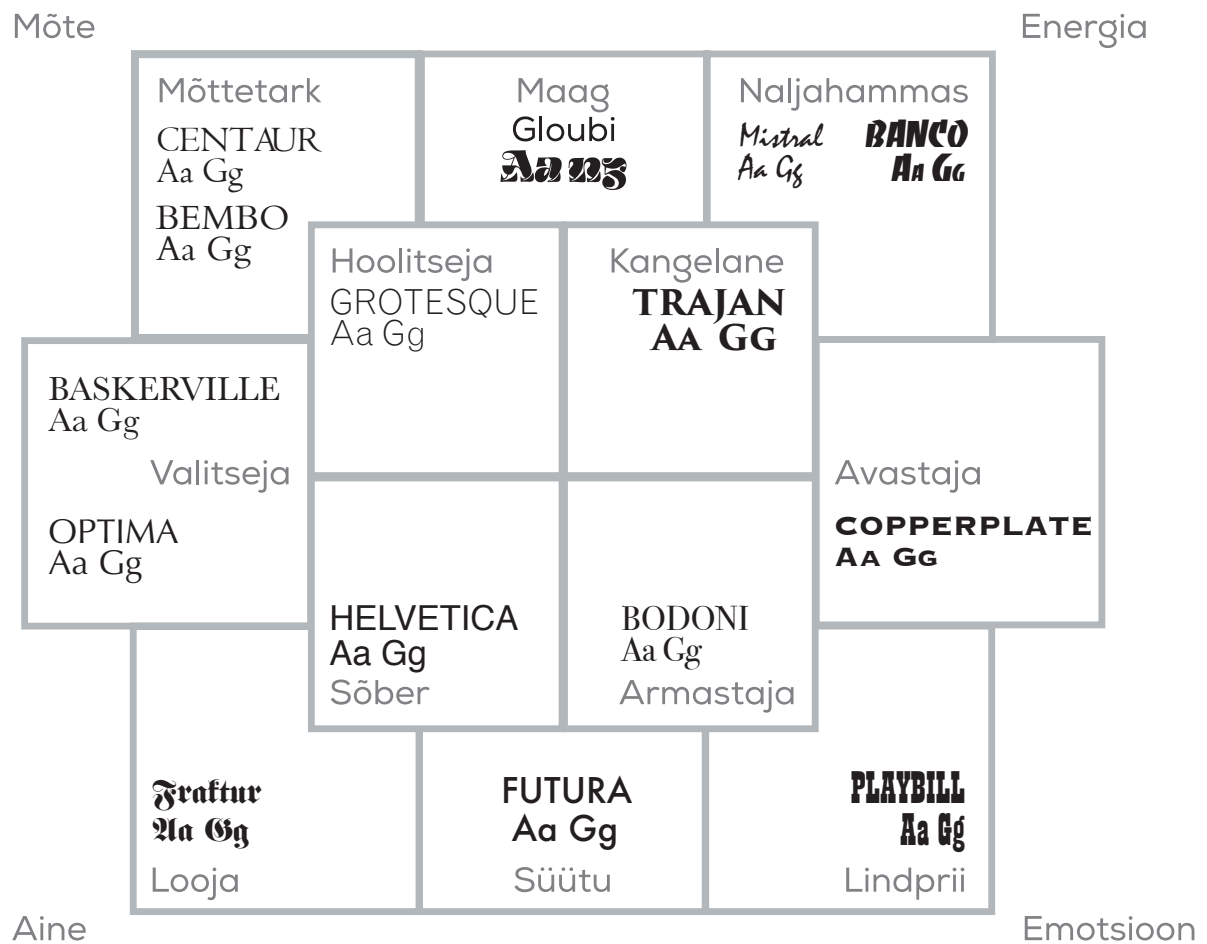
Et aga Maagi arhetüübiga saaks untsiaale ja keldi kirjapilti vaid välise mulje järgi siduda, toon näiteks hoopis futurefontsi kirjaloojate töö, millel nimeks Gloubi. Selles on ülimalt palju transformatsiooni, imelisust ja kaasaegsust – need on Maagi põhilised omadused.

Maagi kannustab lakkamatu kirk välja selgitada, kuidas asjad toimivad ning seejärel neid põhimõtteid ka elus kasutada. Maagiat kasutatakse kõige rohkem keha, hinge ja vaimu ravimiseks, nooruse allika ja pikaeealisuse saladuste avastamiseks, rikkuste kogumiseks ja kasvatamiseks ning selliste asjade leiutamiseks, mis midagi teeksid. Üks väga tuntud maag on näiteks Harry Potter, aga kindlasti ka Merlin ja Star Warsi Yoda. Maagi liikumapanev jõud on fundamentaalsete looduseaduste tundmine, mis selgitavad, kuidas maailm või universum toimivad, tema eesmärgiks aga unistused tõelisuseks muuta. (Mark, Pearson 2002: 122)

Maag kardab ootamatuid negatiivseid tagajärgi ja tema strateegia on arendada visiooni ja see ellu viia. Maagil on oht muutuda manipuleeritavaks ning anne alati lahendusi leida. Maag võib olla visionäär, innovaator, karismaatiline juht, vahendaja, šamaan, ravitseja või tohter. (Mark, Pearson 2002: 122-125)

Maagi iseloomustavad veel märksõnad tarkus, müstika ja andekus, ka muutus, nauding ja rõõm (Y&Rchetypes).

Tabel 2 – Arhetüüpide ja klassifikatsioonide tabel

II PEATÜKK – TEISED KLASSIFIKATSIOONIVÕIMALUSED

Voxi klassifikatsioonisüsteem on hea kirjeldamaks ajaloolisi kirjatüüpe, aga kirja perekonnad on suureks läinud ja see teeb jaotamise keerukamaks. Tänapäeval kasutatakse veel kirja piltide jaoks, mis ei kipu kategoriseeruma terminit “ hübriid”. See võib olla mistahes segu juba tehtud kirja piltidest ja efektidest. Ning kirja pilti saab luua ka näiteks ainult sümbolitest, mis üksteise külge seatuna annavad heal juhul kokku tähekujud. Selliseid nähtusi raamidesse panna on keeruline, ent vaadagem siiski veel mõnd klassifikatsioonisüsteemi.

1. Ivar Sakki klassifikatsiooni leiame tema raamatust “Aa kuni Zz – Tüpoграфия ülevaatlilik ajalugu” leheküljelt 75:

Tähemärgi kuju järgi jaotatakse šriftid kolme suurde rühma: antiikaja raidkirjade järgi kujundatud, seriifidega klassikalised kirja pildid ehk *roman* ja eesti keeles “antiikva”, mille tähepost on poole jämedam, kui rõhtjoon, horisontaalsed osad asuvad optilisel keskjoonel, ümarvormidel on enamasti kaldrõhud.

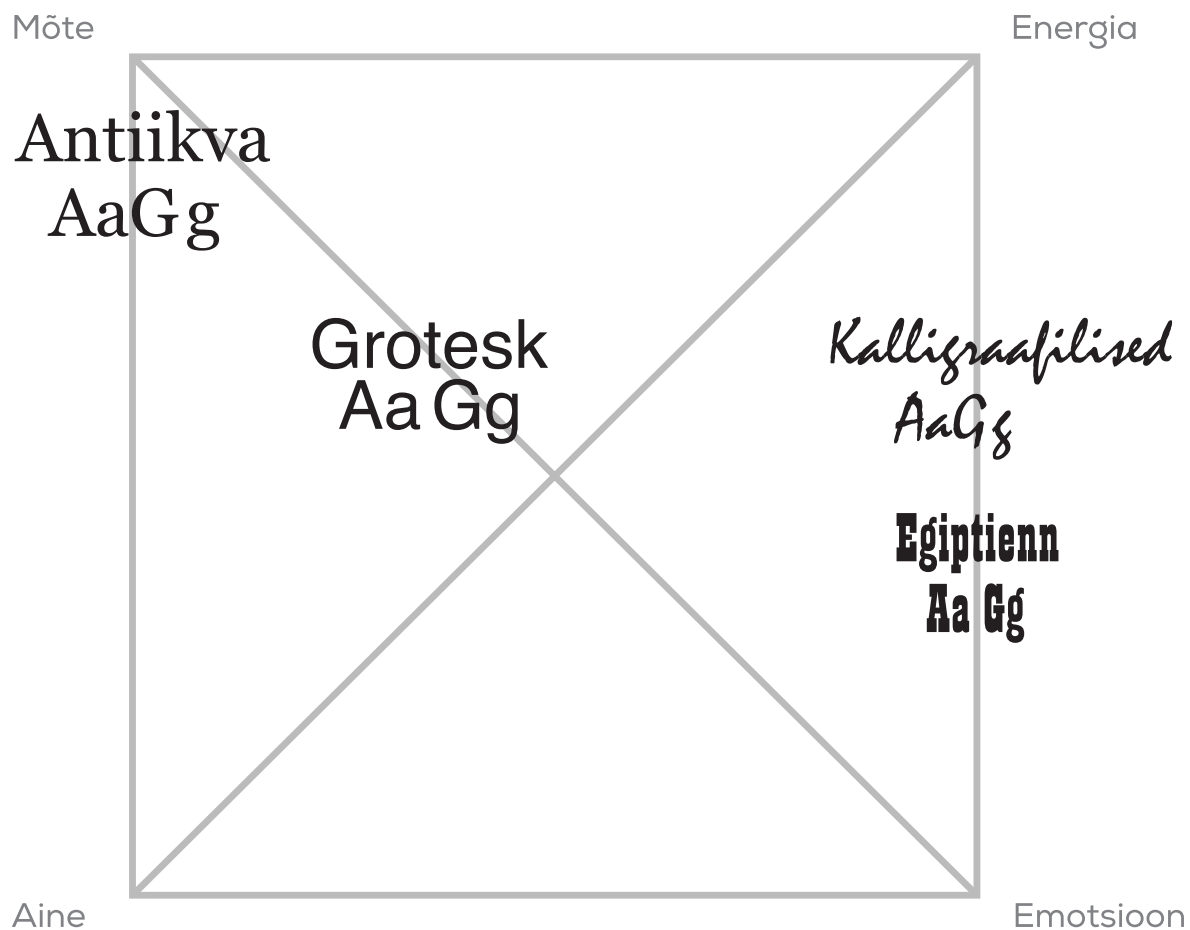
1820. paiku ilmusid antiikvast tuletatud seriifideta kirjad, mille posti ja rõhtjoone kontrast oli väiksem või puudus üldse. See on esimene *sans serif* (prantsuse keeles ilma seriifideta) ilmunine. Inglise keeles on see sama stiil tuntud nime all *gothic* (metsik, barbaarne, gooti), mille vastandiks oli siis seriifidega *roman* (ladina, rooma, antiikne).

Eesti keeles on stiili nimeks grotesk või plokk-kiri. Sõna grotesk tuli eesti keelde saksa keelest, algselt aga prantslaste sõna *grotesque* tähendab grotesksust ehk veidrust. Samal ajal, ehk 1820. aastate paiku ilmus ka šrift, mille seriifid on sama jämedad, kui tähepost – *slab serif* – mis on sulam antiikvast ja groteskist. Teine nimetus on *Egyptian* ehk egiptuse stiil, eesti keeles egiptienn.

Need kolm põhirühma jaotuvad Sakki klassifikatsioonis veel omakorda alajaotustesse loomisaja ja konstruktsiooni alusel. Kasutusvaldkonna järgi aga saab kirja pildid jagada kolme suurde rühma:

- tekstitüübid (inglise keeles *body type*),
- pealkirjakirjad (*display type*) ja
- kalligraafilised kirjad (*script*).

Kui saadud grupid Jungi arhetüüpide ja telgede tabelile kanda, võiks olla tulemus järgmine:

Tabel 3 – Sakki klassifikatsioon Jungi telgedel

2. Spooni ajatelg

Spoon graphicsi blogist (Spoon) leiame hea ülevaate kirja-piltide ajaloost ja klassifikatsioonidest, mis on üldjoontes sama, nagu VoxATypI jaotus, aga süsteem on paigutatud ilusti ajajoonele:

aastad	stiil	kirjapilt
1400	Blackletter või gooti stiil	Fraktur
1400	Humanist või Veneetsis stiil	Centaur
1500-1700	Garaldid või Old Style	Garamond
1700	Ülemineku- või realistid	Baskerville
1800	Didoned või modernsed	Bodoni
1900	Mehaanilised ehk egiptienn	Rockwell
1900 algus	Grotesk	Franklin Gothic
1900 lõpp	Neo-grotesk	Helvetica
1900	Lineaalsed humanistlikud	Gill Sans
1900	Geomeetrilised	Futura

3. Efekt

Lähenedes uurimistöö tulemusele – EMFi fondi loomisele, tuleb vaadelda ka sellist tüpograafia kategooriat, nagu efekt. Selle all mõistame tähtede moonutamist nende karakteri rõhutamise või neile uue tähenduse loomise eesmärgil. Kasutatud võtete seas on nihestamine, katkestamine, dünaamilste liikumiste efektid, sisselõiked, hajutamised, osaline läbipaistvus, asümmeetrilised plokkseriifid, jõulised nihkes varjud, paralleelsed jooned, motosporidi motiivid: stardilipud, mootorratta detailid, rehvide jäljed, metall jms. Lisatud on tekstuuri ja mustreid, värve, valgusefekte. Üks levinumaid võtteid on kursiiv ning kohtame ka stencil-meetodit. vt. LISA 2

III PEATÜKK – EESTI MOOTORRATTASPORTI FÖDERATSIOONI KIRJAPILT

Mootorratast nähes tuleb paljudel esimeste asjade seas pähe mõte vabadusest. Nähes seda mugavalt ja stiilselt riietunud ratturit me isegi kadestame teda – ta on rahulik, valitseb olukorda ja masinat, trotsib või naudib ilma ja läheb, kuhu tahab. Üsna harilik on mõtteviis, et mootorratta seljas ununevad argimured. Seal oled vaid sina ja maantee. Paljudel mootorratastel on vaid üks istekoht – see on märk individuaalsusest ning iseenda peremeheks olemisest. Minu masin, minu aeg. Minu viis siin maailmas liiklemiseks – vajadusel saab ka peateelt kõrvale keerata ja täitsa oma rada pidi sõita. Üks märksõna, mis veel esile kerkib on risk ja oht. Mootorratturina liikluses osalemine tähendab palju suuremate riskide võtmist, kui mugavalt autoroolis, terasseinte vahel istumine. Kui maanteel kihutab suurel kiirusel mõni superbike autodest mööda, mõtlevad paljud juhid, et tegemist on hulluga, aga samas põleb kuskil sees soov teha täpselt sama.

Mootorrattaspordis võisteldakse ja see tähendab konkurentsi, oskusi, arengut, teineteise üle trumpamist, kavalusi, kogemusi. Arhetüübid, mis selle kuvandiga seostuvad on kindlasti Avastaja, Kangelane ja Lindprii. Nende arhetüüpide märksõnad kokku võetuna on julgus, jõud, dünaamilisus, tegevus, võim, võit, väljakutsed, eneseavastus, sõltumatus, seikluslikkus, efektiivsus, eristumine, uuenduslikkus ja inspireeriv.

Kui me vaatame arhetüüpide tabelit, siis suures joones paikneks mootorrattur oma olemusega justkui paremal küljel – seal, kus kohtuvad energia ja emotsioon. Kirjapildid, mis sinna serva jäävad, lähevad vabamaks ja hoogsamaks – mängu tulevad kaldkirjad ja erinevad efektid, samuti kipub kirjapilt minema jõulisemaks kas nurgelisuse või jämeduse kaudu.

Seega oleks justkui lubatud kõiksugused efektid ja mängumine saavutamaks soovitud eesmärki ning lähenemist kirjeldatud arhetüüpide karakteristikutele. Sellist seaduspära märkame motospordis kasutatud kirjapiltide puhul väga tihti (vt. Lisa 2).

Eesti mootorrattaspordi föderatsiooni põhikirjast saame lugeda:

“Eesti Mootorrattaspordi Föderatsioon ühendab Eestis mootorrattaspordi, mootorkelguspordi, motomatkamise ja quadricing’uga tegelevaid spordiklubisid, -seltse ja -ühendusi ühistevõimeks, nende spordialade edendamiseks ning sellealase tegevuse koordineerimiseks. Föderatsioon on oma tegevusvaldkonnas Eesti Vabariigi ainuesindaja Rahvusvahelises Mootorrattaspordi Föderatsioonis (FIM) ning Euroopa Mootorrattaspordi Liidus (FIM Europe)”.

Kui kirjeldada Eesti mootorrattaspordi föderatsiooni kuvandit, kostuvad sellest märksõnad kiirus, jõud, sportlikkus, energia, julgus, ühtekuuluvus, traditsioonid, järjepidevus, kindlus, isamaalisus. Neile märksõnadele tuginedes ongi EMF’i uus kirjapilt loodud.

Eesti Mootorrattaspordi Föderatsiooni kirja pildi kavandid

Esimene kavand kasutab siinse tööga sündinud süsteemi ning vastab märksõnadele jõuline, efektiivne, eristuv, uuenduslik ja inspireeriv. Kiri on kaldu ja ilma seriifideta – see lisab dünaamilisust. Kiiruse ja uuenduslikkuse lisamiseks on ka tähtede paremad alumised nurgad eemaldatud. Ühtlaselt jäme täht lisab kindlasti jõulisust ja väge ning üsna tihe, tormav täheladu teeb ta teistest kirja piltidest eristuvaks, viidates nii ühtekuuluvusele ja meeskondlikule tunnetusele, kui ka mootorratta ketile, mis on meeskonna sümbol. Seonduvad arhetüübid on Kangelane, Lindprii ja Avastaja.

See kirja pilt tuleneb soovist varasemalt loodud kirja tüüpi au sees hoida ja järjepidevusele mõelda, seega võtan aluseks EMFi praeguste alaliitude juures kasutatud kirja pildi, mis oma olemuselt vastab ka siin loodavale – ta on kaldu, seriifideta, jõuline, kandiline. Vana verisooni tähtedesse oli integreeritud ka rahvusmotiivi kajastav sinine kolmnurk. See on saanud käesolevas töös värskema, kiirema, dünaamilisema kuju. Tema uus kuju võtab inspiratsiooni meie rahvuslinnust suitsupääsukesest – on ju temagi minimaliseeritud vorm kolmnurk. Neid kolmnurki üksteise kõrvale asetades sünnib uus kombinatsioon, milles on äratuntav mootorratta rehvimuster.

Pääsuke sobib Eesti üldtuntud rahvusmotiividest mootorrattasportlase kuvandiga kõige paremini, kuna temas on palju energiat, ta hoiab oma perekonda ning teeb väga palju tööd. Ta on alati kohal ja rõõmustab kõiki, teda vaadates silm puhkab. Nii võiks ju olla ka parimate motosportlaste etteastetega.

Pääsukese nägemine seostub kodu ja heinamaaga, turvatundega. Aga temas on ka Avastajat, kes läheb toitu otsides kaugele uitama ning teeb õhus ennenägematuid trikke. Pääsukeses on ka kangelast, kes olude kiuste saab ikka hakkama ja rajab oma pesa kasvõi betoonseinale. Siin on lihtne näha paralleele mootorrattasportlasega.

See kavand on kõige rohkem läbi töödatud versioon EMFi uuest fondist, ent päris kasutuses see veel ei ole ning ootab oma täiendusi järgmises faasis. Uusi suundi ja mõtteid on palju – aimu neist annab lõputöö lisa 4.

Suitsupääsukese motiivid

EMF

ESTONIAN MOTORCYCLING FEDERATION

A B C D E F G H I

J K L M N O P Q

R S T U V W X Y Z

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

SPEEDWAY TEAM ESTONIA

**MOTOCROSS
TEAM ESTONIA**

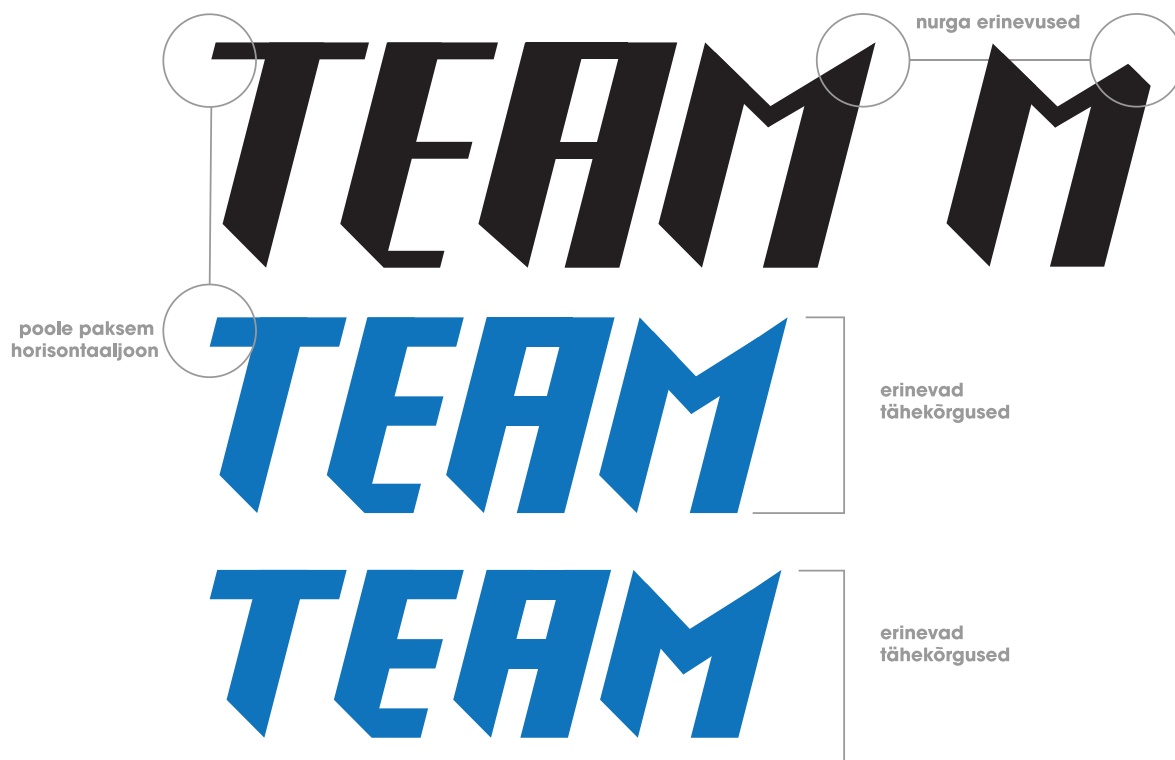
**TEAM
ESTONIA**

**TEAM
ESTONIA
SUPERMOTO**

**ENDURO TEAM
ESTONIA**

TEAM ESTONIA TEAM ESTONIA TEAM ESTONIA

Teine kavand on vabam, kiirem ja veidi erksam. Tähekujus on kindlasti liikuvust, mida annab kursiivi kasutamine ja joonte paksuste muutumine. See kavand vastab samuti märksõnadele jõuline, efektiivne, eristuv, uuenduslik ja inspireeriv. See on loodud sama süsteemi kasutades ning arhetüüpide vasted on endiselt kangelane, lindpää ja avastaja. Siin on kujutatud rohkem liikuvust, isikupära annavad teravad nurgad.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö tulemusena valminud EMFi kirja­pilt on originaalne, kuna temas on stiliseeritud rahvuslinnu motiiv, loodud tähe­kujud tuginevad osalt ajaloolistele Eesti tähe­vormidele ning selles on jõudu, dünaamilisust, aga ka stabiilsust. See on uudne ja efektiivne, teistest mootorrattaspordis kasutatud kirjastiilidest eristuv kirja­pilt, mis teda kandvaid võist­lejaid inspireerib.

Lõputöö eesmärgiks olnud Eesti Mootorrattaspordi Föderatsiooni kirja­pildi loomiseks uurisin esmalt kirja­piltide ajaloolisi klassifikatsioone ja seejärel kõrvutasin need C.G. Jungi arhetüüpidega. Analüüsisin EMFi olemust ning kuvandit ja selgitasin välja arhetüübid, mis föderatsiooni ja tema liikmeid kõige paremini iseloomustavad. Iga kirja­pildi klassifikatsiooni juures olevates näidisfontides kumab midagi mootorrattaspordi föderatsioonile omast – olgu selleks siis ühtekuuluvus, julgus, vaprus, avastushimu või mässumeelsus.

Käesoleva töö kõrvaltulemusena valminud süsteem on aga hea abivahend mistahes ettevõtte kirja­pildi valimiseks. Eesmärgile saab läheneda kahest suunast – kas ettevõtte imago tegelejate enda kirja­pildi eelistuste kaudu, valides ühe ajaloolistest klassifikatsioonidest koos selle näidisfondiga või arhetüüpide poole pealt – eeldusel, et ettevõtte on need enda puhul välja selgitanud. Antud süsteemi võib ka käsitleda kui “võtit”, mis avab värava fondi­valiku tagamaadele ning see on hea võimalus välistamiseks algselt heade valikutena tundunud suunad või “meeldinud” kirja­pildid ning valimaks käsitletud näidete seast oma projektile sobilikku. See õpetab, milliste atribuutide, väljanägemise ning tunnetusega on kirja­piltide puhul tegemist ehk teisisõnu – mida üks kiri või font ütleb. Konkreetne, sirge, püstine kiri peegeldab enesekindlust ja julgust, samas, kui paks ja ümar kiri võib mõjuda sõbralikult, ohutult, neutraalselt. Kaldkirjad aga peegeldavad emotsiooni ning pehmeid väärtusi, need sobivad hästi personaalsemate väljenduste juurde. Gooti kirja ohtlikuna näivad teravad tähed võivad sobida mõne õudusfilmi pealkirjaks või keskaja vaimu kandvate raamatute kaanele. See uurimus aitab ka algajal kirjameistril luua enda kirja­pilti, kuid seejuures tuleks arvesse võtta veel tervet rida faktoreid ja soovitusi, millest kolmandas peatükis ka lähemalt kirjutatud. Tähtedel on kahtlemata iseloom ning siin loodud süsteem aitab neid paremini mõista ning kirja­pilte enda kasuks tööle panna.

SUMMARY

The result of this thesis is a new font for the Estonian Motorcycling Federation and as a byproduct – a system for choosing the best font for your company or organisation. The letters of this font are based on Estonian heritage letterforms and on the stylized form of our national bird barn swallow. There is a fair amount of dynamism, power, modernism and effectivity in this font.

In creating this font I first studied the historical classifications of typefaces, using the system devised by Maximilien Vox in 1954 and used by the Association Typographique Internationale until present day and the 12 jungian archetypes described in the book from Margaret Mark and Carol S. Pearson *The Hero and the Outlaw: Building Extraordinary Brands Through the Power of Archetypes*. Comparing and cross-matching these systems resulted in a new method described above.

KASUTATUD KIRJANDUS

Levin, Marko. (2017). Trükitehnika terminoloogia. Tallinn: Tallinna Polütehnikum.

Mark, M & C.S Pearson. (2002). Kangelane ja lindpää. Kuidas luua arhetüüpidele tuginevaid väljapaistvaid brände. Tallinn: Fontese Kirjastus. Tõlgitud väljaandest The Hero and the Outlaw. Building Extraordinary Brands Through the Power of Archetypes. McGraw-Hill 2001.

Sakk, Ivar. (2011). Aa Kuni Zz. Tüpopraafia ülevaatlik ajalugu. Tallinn.

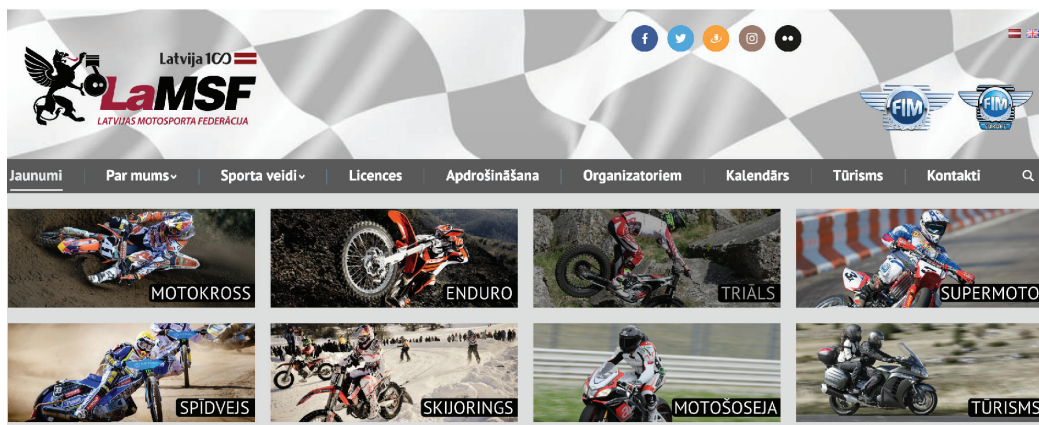
Willberg, H.P. & F. Forssman. Eestikeelne tõlge Eesti Kunstiakadeemia ja Tiina Lias (2013). Tüpopraafiline esmaabai. Nõuandeid kirja kasutamiseks.

Veebilehed:

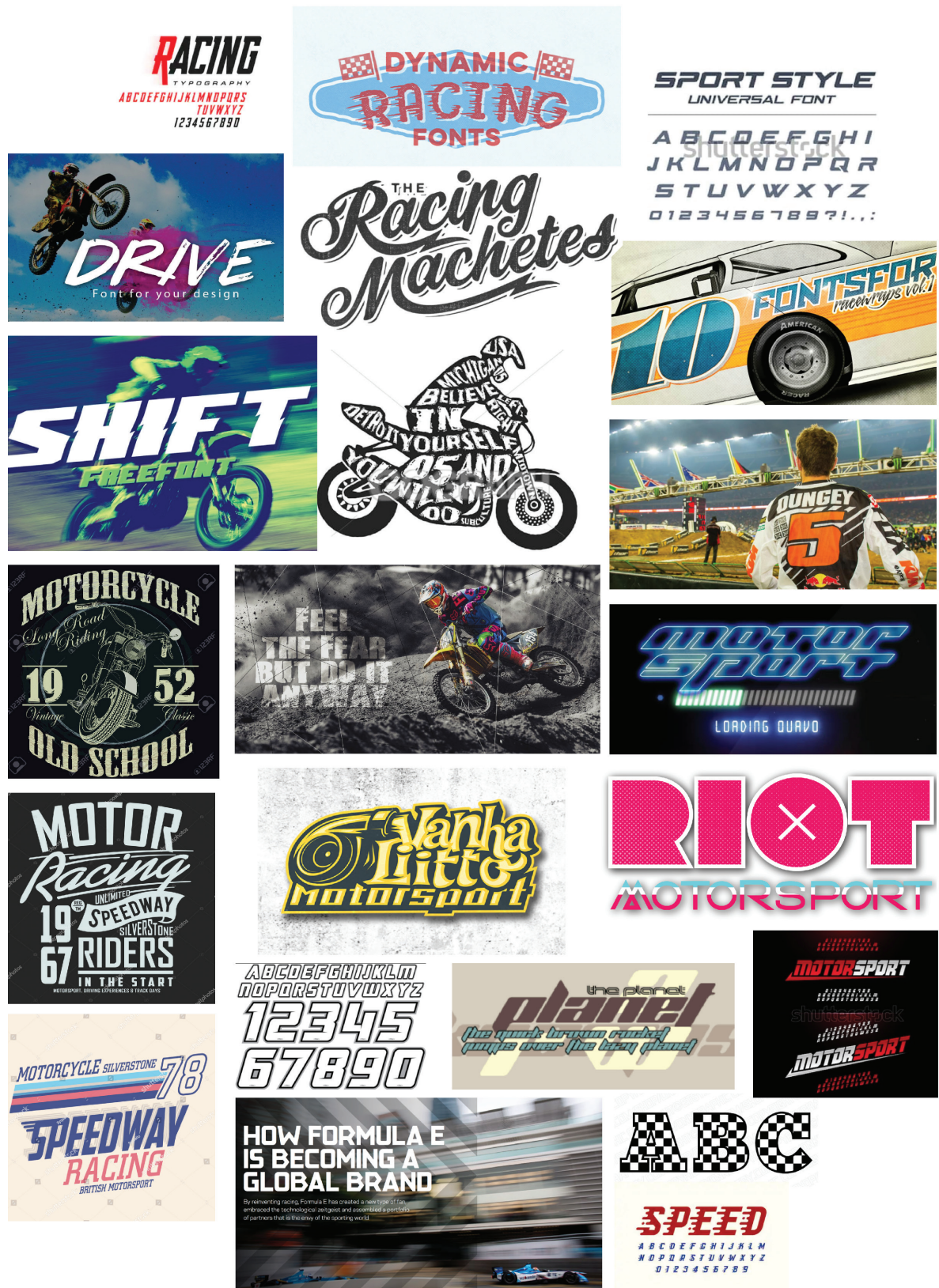
- Spoon's ajatelt – <https://blog.spoongraphics.co.uk/articles/a-history-of-typeface-styles-type-classification> (01.05.2019)
- Vox-ATypI klassifikatsioon – https://en.wikipedia.org/wiki/Vox-ATypI_classification (28.04.2019)
- Dalton Maagi koduleht – <https://www.daltonmaag.com/> (05.05.2019)
- lettersfromsweden.se/font/ferry/ (01.05.2019)
- FIM Europe koduleht – <http://www.fim-europe.com/national-federation/> (01.05.2019)
- work.repponen.com/Estonia-Olympic-Uniform (02.05.2019)
- Eesti Mootorrattaspordi Föderatsiooni koduleht – <https://msport.ee/> (05.05.2019)
- Typeoffi koduleht – <http://www.typeoff.de/2006/11/gaelic-andor-uncial-fonts/> (01.05.2019)
- Young & Rubicami koduleht – www.yr.com (01.05.2019)
- www.futurefonts.xyz/lo-ol/gloubi (01.05.2019)

Ajalooline pildimaterjal:

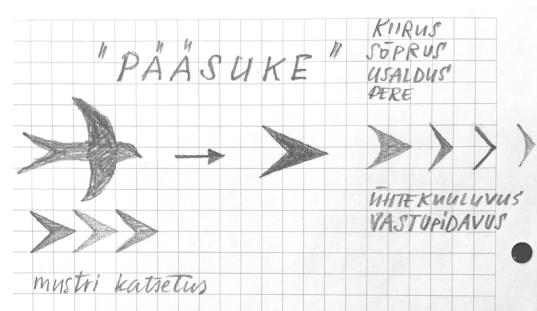
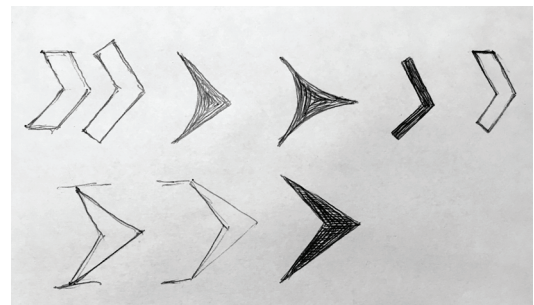
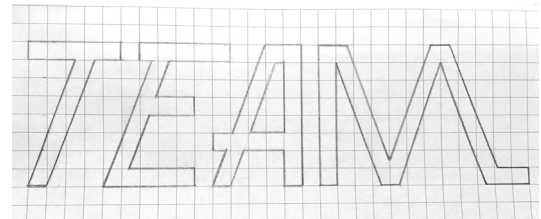
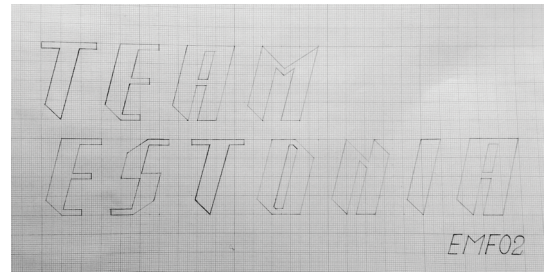
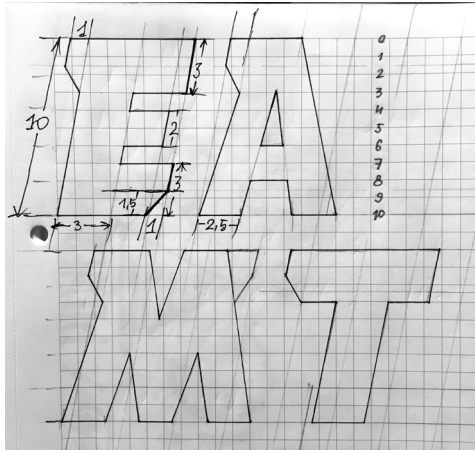
Kirjandusmuuseumi ajalooarhiiv. Vanemuise 42, Tartu.

LISA 1.2 – Teiste riikide mootorrattaspordi föderatsioonide tunnusgraafika näiteid.
Läti ja Venemaa

LISA 2 – näiteid motosporidi kirjapiltidest

ABCDEFGFG

TEAM
TEAM
TEAM

TEAM
AMET
TEMA

MOTOCROSS TEAM
ESTONIA

ENDURO TEAM
ESTONIA

TEAM
ESTONIA
MOTOCROSS

TEAM
ESTONIA
ENDURO

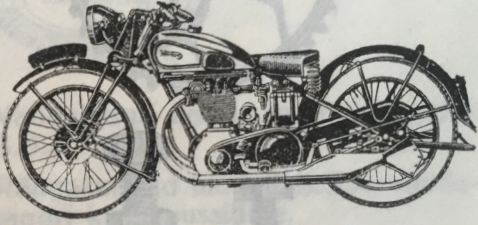
Lisa 5.1. Inspiratsioonimaterjali ja põnevaid leide internetist

The Unapproachable

Norton

— kuulsamad
inglise pea- ja
külgventiilidega
350 cc., 500 cc. ja
633 cc. mootor-
rattad.

Tehniliselt täiuslikumad ja kiiremad
sportlaste lemmikmasinad.

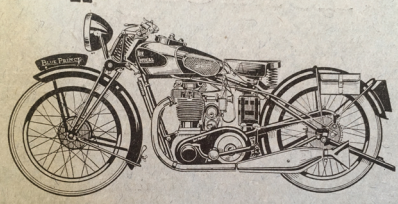

Autoasjanduse ja mootorspordi
ajakiri

Auto

1928.
Esimene aastakäik.

NEW IMPERIAL

neljataktilised pea- ja külgventiilidega inglise mootorrattad. 150 cc.,
250 cc., 250 cc. ja 500 cc. silindri mahuga. Varustusse kuuluvad:
elektri valgustus ja signaal, kilomeetrilugeja ja kiirusnäitaja ning
põlvekaitset. Soodsad hinnad.

Kataloogid saadaval.

**Pärnumaa Tehnika ja Spordi Liit,
Pärnu EPT ja kooperatiiv «TURBO»**

Laupäeval, 11. augustil kell 12.00

Pühapäeval, 12. augustil kell 11.00

**J. KUNDERI 18. MÄLESTUS-
VÕISTLUS MOTOKROSSIS
SINDI KROSSIRAJAL**

Voistlevad sportlased Lätist, Leningradist ja Eestist.